

Список використаних джерел

1. Шептицький А. Спільні пастирські послання. Т. 4: 1905–1944: док. і матеріали, 1899–1944 / А. Шептицький; упоряд.: О. Гайова, Р. Тереховський; пер.: Р. Тереховський (з лат.), Н. Федорак (з нім.), М. Мицан (з пол.) та ін. Львів: Артос, 2013. 1192 с.
2. Шептицький А. Пастирські послання. Т. 3: 1939–1944: док. і матеріали 1899–1944 /; упоряд.: О. Гайова, Р. Тереховський; пер. з лат. Р. Тереховський. Львів: Артос, 2010. 827 с.
3. Шептицький А. (митрополит) За єдність святої віри, церкви і нації. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. 63 с.
4. Шептицький А. Як будувати рідну хату? Про суспільство, основи державності й соціального ладу. *Зустрічі*. 1990. № 5–6. С. 132–149.
5. Шептицький А. Пастирські листи слуги Божого Андрея Шептицького (2.VIII.1899 р. – 7.IX.1901 р.). Т. 1. Торонто, 1965. 277 с.

Анна ПУШКАР

здобувачка вищої освіти першого рівня
історичного факультету Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ГОСПОДАРСЬКІ ІНІЦІАТИВИ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО: ВІД КООПЕРАТИВІВ ДО НАФТОВОГО БІЗНЕСУ

Андрей Шептицький – одна з найвизначніших постатей в історії України. Він походив із графського роду Шептицьких, обрав шлях духовного служіння і став митрополитом Греко-Католицької Церкви (далі – ГКЦ). Водночас його діяльність не обмежувалася лише релігійною сферою. Як далекоглядний лідер, він розумів, що без економічної незалежності українці залишатимуться вразливими перед політичними та соціальними викликами, тому він активно підтримував, освітніх ініціатив, які сприяли розвитку національної свідомості населення, активної молоді і кооперативного руху.

Науковці неодноразово зверталися до господарської діяльності митрополита, досліджуючи її як важливий чинник національної самоорганізації українців у Галичині. Проте питання його участі в промислових проєктах, особливо в нафтовидобувній сфері, досі залишається недостатньо розкритим і найбільш цікавим.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що економічні ініціативи А. Шептицького можуть слугувати прикладом ефективного поєднання духовного служіння та практичної господарської діяльності. В умовах сучасних

економічних викликів варто переосмислити його досвід як стратегію розвитку національного підприємництва та економічної самодостатності. Приклад Шептицького висвітлює його як вмілого менеджера, підприємця та інвестора, який старався на благо українського народу.

На початку ХХ ст. українці Галичини опинилися перед викликом: як у складних політичних і економічних умовах не лише зберегти свою ідентичність, а й побудувати міцну економічну основу для майбутнього? Відповідь на це питання шукав не лише бізнес, а й Церква. Одним із тих, хто не боявся поєднувати духовне служіння з економічними ініціативами, був митрополит А. Шептицький. Його підхід був простим, але революційним: українцям необхідно самим створювати свої фінансові установи, кооперативи та виробничі підприємства, щоб не залежати від чужих економічних структур. Він розумів що на цьому ринку є велика конкуренція, особливо із сторони поляків і євреїв. Саме тому він підтримував розвиток кооперативного руху, аграрних об'єднань, банківських установ, а згодом і більш масштабних проєктів, зокрема в нафтовій галузі.

Економічна діяльність А. Шептицького базувалася на «трьох китах» чесна торгівля – не продавайте покупцям поганого товару; чесна ціна – не використовуйте покупців; справедлива платня – бо її ціль полягає у підтримці розвитку родини.

Владика Андрей вірив, що освіта і навчання – це основа економічного розвитку. Він розумів, що господарство у Західній Україні на початку ХХ ст. було дуже розсіяним та слабким. Тому й започаткував і розвивав кооперативний рух, щоби перетворити цю розсіяну слабкість на велику силу. Він також вірив, що кожен має бути добрим робітником і віддавати працедавцеві те, що йому належне. Водночас, заохочував ставати власниками свого життя, свого знаряддя, своїх підприємств і домівок [5].

За умов, що склалися українському населенню Галичини потрібно було самостійно вирішувати власні соціально-економічні проблеми на основі принципів самозахисту та самоорганізації. Не випадково загально вживаними стають гасла: «Свій до свого – по своє», «Українські гроші – в українські руки – на українські справи!» [7].

Як зазначав Б. Баран, «ГКЦ через банки та кредитні спілки фінансово допомагала кооперації. Сам митрополит Андрей Шептицький з батьківською любов'ю підтримував українську кооперацію. Не зважаючи на складні умови, а також постійний фінансовий, податковий та поліцейський контроль з боку польської влади і жорстку конкуренцію польських, а особливо єврейський кооперативів досягнення Греко-католицької церкви щиро віталися українською

інтелігенцією та елітою і розцінювалися як такі, що сприяють розвитку всім Західноукраїнським землям» [8].

Митрополит фінансово підтримував українських промисловців, кооперації та підприємства, які функціонували без державної підтримки і вели конкурентну боротьбу на тогочасному ринку. Наприклад, він надав бізнес-леді Климентині Авдікович – власниці фабрики солодошів «Фортуна нова» позику та віддав в оренду власну нерухомість на вул. Кордецького. Митрополит інвестував у підприємство загалом 46 тис. доларів. У 1925 р. куратором фабрики митрополит призначив свого брата Климентія, а у 1928 р. подарував Климентині Авдікович її борг [9, с. 9–10].

Прагнучи до економічного підйому галицьких українців, митрополит взяв активну участь в заснуванні 1910 р. «Земельного банку гіпотечного», сприяв розподілу поміщицьких ґрунтів серед селян (парцеляції), заохочував комасацію (впорядкування) селянського землеволодіння, турбувався про поширення господарських знань серед населення. За допомогою митрополита А. Шептицького адміністратор галицької митрополії о. Тит Войнаровський викупив та розподілив поміж селянами понад 20 тис. га землі у багатьох селах Снятинщини, Коломийщини, Городенщини і Станіславщини. У 1911 р. великі господарські садиби митрополії в Коржеві та Миловані були передані митрополитом А.Шептицьким під сільськогосподарські школи [10, с. 7].

Митрополит говорив: «На кооперації в переважній частині спирається добробут народу. Через кооперацію, через організацію, через скупчування наших сил, через порядок і єдність ми вдсятеро множимо наші економічні сили, наш добуток». Фінансував найбільші кооперативні союзи, такі як «Маслосоюз», «Центросоюз», «Народна торгівля», очолював комітет Земельного іпотечного банку, помагав розбудовувати товариство взаємного страхування «Дністер», підтримував діяльність українських культурно-просвітницьких товариств «Просвіта», «Рідна школа», «Сільський господар» [11].

А. Шептицький, як талановитий менеджер, зібрав команду фахівців, які вирішували господарські проблеми галичан. Він закликав священнослужителів активно розбудовувати кооперативні установи. Греко-католицьке духовенство відігравало важливу роль у формуванні кооперативних структур, стало духовною основою економічного розвитку Східної Галичини. Воно надавало українському кооперативному рухові духовної глибини, перетворювало його у впливову економічну й політичну силу, яка забезпечувала матеріальну підтримку процесові становлення національної самосвідомості українців, їхній боротьбі за громадянські та політичні права [12].

Наприкінці XIX – початку XX ст. ГКЦ в Галичині – могутня інституція, що мала відповідний вплив і вагу в суспільстві, володіла значними матеріальними засобами. Основним об'єктом церковної власності була земля. Зокрема, земельна власність греко-католицької церкви у 1889 р. складала 126022 га, у 1902 р. – 129028 га, в 1912 р. – 159336 га [2, с.24]. Греко-католицькій митрополії безпосередньо належало у 1894 р. 26288 га, у 1905 р. – 30991 га землі [1, с.10]. Це були так звані «столові» маєтки митрополії, які знаходилися переважно у гірській місцевості Карпат. Ці землі були багатими на ліси, полонини, пасовиська, й відповідно давали значний прибуток. Найбільші маєтки митрополії знаходилися в прикарпатських селах Перегінське, Якторів, Зарваниця, Крилос, Унів, Миловання [3, с. 9].

В Австро-Угорській імперії церква не була відокремлена від держави. Відповідно духовенство (різних конфесій) прирівнювалося до державних службовців й знаходилося на державній дотації, одержуючи певну фінансову допомогу з державного релігійного фонду. Таким чином можна встановити, що рядове греко-католицьке духовенство мало три основних джерела доходів – платня від уряду (так звана конгруя), прибутки від церковного землеволодіння та винагородження від парафіян за обрядові послуги – так звана «*jura stolae*» [4].

На зламі XIX – XX ст. Галичина мала статус «нафтової імперії». Бориславський басейн у часи найінтенсивнішої експлуатації давав 5 % від світового видобутку нафти. Завдяки цьому регіон отримав славу «Галицької Каліфорнії». Нафтовий бізнес вважали одним із найприбутковіших у світі. Закордонні компанії активно освоювали галицькі родовища. Нафтова промисловість Галичини перебувала під впливом зовнішніх та локальних чинників, зокрема геополітичної ситуації. На початковому етапі, за австро-угорського періоду, у галузі домінували австрійські інвестиції. У 1910 р. іноземні інвестиції в галицьке «чорне золото» сягнули 300 млн корон: англійський капітал становив 150 млн корон (51 %), німецький – 140 млн (45 %), французький – 1,5 млн (0,5 %). Решта – США, Бельгія, Італія, Угорщина [6].

Нафтопереробна промисловість хоч і функціонувала на українських землях, але українською була лише частково. Галузь намагалися українізувати підприємці Іван Левицький, Михайло Терлецький, представник кооперативного руху Кость Левицький. У 1906 р. вони у Львові заснували нафтове товариство. Однак Перша світова війна та брак капіталу призвели до його самоліквідації. Ще одна спроба створити власну нафтову організацію відбулася у міжвоєнний період. З ініціативи керівництва «Земельного банку гіпотечного» та низки інших економічних установ та організацій – «Центробанку», «Дністра»,

«Центросоюзу», «Маслосоюзу», «Народної торгівлі» та «Ревізійного союзу українських кооператив» – створено нафтову спілку. Члени спілки займалися купівлею нафтоносних земель, добуванням копалини. Капітал становив 100 тис. злотих [6].

Поклади нафти зосереджувалися вздовж Прикарпаття. Відомий економіст Карло Коберський розділяв регіон на східну та західну частини. До східного нафтового регіону він зараховував Борислав, Тустановичі, Мразницю, Східницю, Урич. У західній частині Карпат родовища були розкидані смугами в місцевостях Лещовате, Ванькова, Ропянка та інших – уже не такі багаті. Нафта також була в Биткові, Ріпному, Перегінську. Згідно з даними економіста Якова Гонігсмана, завдяки галицьким родовищам Австро-Угорщина посідала третє місце у світовому нафтовидобутку після США та Російської імперії [6].

У доповіді професора Ц. Шмідта і Г. Нітгамера про наявність нафтових копалин у с. Перегінсько та листуванні А. Шептицького з представниками голландських фірм про видобуток нафти 1912–1935 р. сказано, що проведене дослідження засвідчило значний потенціал нафтових родовищ у районі Долини та околицях. Отримані дані підтверджують наявність продуктивних покладів, які можуть бути ефективно розроблені за умови застосування сучасних методів видобутку. Важливим аспектом є продовження геологічних досліджень для уточнення запасів та оптимізації процесів експлуатації. Таким чином, звіт надає ґрунтовні наукові рекомендації, що можуть стати основою для подальшого розвитку нафтової промисловості в регіоні [13].

А. Шептицького іноземні інвестори вважали конкурентом. Митрополичі маєтності в Перегінську були багатими на нафту, тому А. Шептицький підписує угоди із нафтовими товариствами і дає дозвіл на видобуток нафти у цьому місці, а також домагається щоб працівників наймали серед місцевого населення, та щоб вони отримували гідну платню і страхування. Митрополія володіла акціями промислово-нафтового товариства «Унія» співпрацювала з фірмою «Галіція». Окрім цього, ці землі були багаті на ліси. А. Шептицький перший створив у лісових угіддях природоохоронні заповідники. Найбільше в цьому напрямку він співпрацював із підприємством «Glasinger». За вирубування лісу це підприємство забезпечувало паливом церковні установи і зобов'язувалося створити соціальний пакет для робітників [14].

Окрім продажу деревини та нафтового промислу, який вдалося організувати митрополиту, ці землі приваблювали мисливців. А це була відома європейська знать. Князі Габсбурги, Ліхтенштейни, Радзивіли, Любомирські, Потоцькі, Дідушицькі та ін. За дорученням А. Шептицького, Т. Войнаровський укладає угоди на полювання з кожним шляхтичем окремо. Такий дозвіл укладали на 5–6 років, з вартістю одного року в розмірі 500 дол. США,

одноразове полювання коштувало в межах 100 дол. США, але були чіткі умови, яких мусила дотримуватися мисливці. Наприклад, за 5 років мисливець міг вполювати лише одного ведмедя, якщо впольовував оленів, то віддав митрополії, іншу звірину – залишав собі [14].

А. Шептицький – видатний духовний і громадський діяч, який значно вплинув на економічний та соціальний розвиток українців Галичини. Його діяльність виходила далеко за межі релігійного служіння, охоплюючи освітні, кооперативні та промислові ініціативи. Розуміючи важливість економічної незалежності, він підтримував фінансові установи, промислові підприємства та кооперативний рух, що сприяло зміцненню національної самоорганізації українців.

Митрополит активно розвивав економічну інфраструктуру краю, впроваджуючи принципи чесної торгівлі, справедливої ціни та гідної оплати праці. Його внесок у створення кредитних спілок, страхових компаній і банків допомагав українцям конкурувати в складних умовах жорсткого економічного протистояння. Особливо важливою була його підтримка нафтової промисловості, що дозволило частково українізувати цей стратегічний сектор економіки.

А. Шептицький не лише фінансово сприяв розвитку підприємництва, а й закликав українців до активної самоорганізації та відповідальності за власне майбутнє. Він розглядав кооперацію як основний інструмент народного добробуту і ефективний спосіб збереження національної ідентичності в умовах політичного та економічного тиску. Завдяки його зусиллям було засновано численні освітні та господарські установи, що сприяли підвищенню рівня життя українського населення.

Досвід А. Шептицького є надзвичайно актуальним і сьогодні, оскільки демонструє успішну модель поєднання духовного служіння з практичною господарською діяльністю. Його стратегія економічного розвитку може слугувати прикладом для сучасного національного підприємництва. Таким чином, діяльність Шептицького є важливим елементом історичного досвіду, що заслуговує на глибоке вивчення та переосмислення у контексті сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Daszynska-Golinska Z. Wlasnosc rolna w Galicyi. Warszawa, 1900. S. 10–11.
2. Свєжинський П. Аграрні відносини на Західній Україні в кінці XIX на початку XX ст. Львів, 1966. С. 24 - 25.
3. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі –ЦДІАЛ України). Ф. 409. Оп. 1. Спр. 53.

4. Прокіп А. В. Участь греко-католицької церкви в розбудові кооперативних інституцій Галичини наприкінці XIX – початку XX ст. *Вісник Львівської комерційної академії*. Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2010. Вип. 9. 292 с. (Серія – Гуманітарні науки).
5. Ввести Андрея Шептицького у свідомість світу. URL: <https://lvbs.com.ua/news/vvesty-andreya-sheptytskogo-u-svidomist-svitu/>
6. Клондайк, Каліфорнія, пекло: нафтовий бум на Галичині. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/klondaik-kaliforniia-peklo-naftovii-bum-na-galichini/>
7. Як організувати кооперативи в повіті. *Діло*. 27 травня 1923. С. 5.
8. Баран Б. М. Роль Греко-католицької церкви у діяльності кооперативів Східної Галичини в 1920–1939 рр. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Київ, 2022. Т. 33 (72) № 4. С. 1–5.
9. Авдикович К. Перша українська фабрика цукерків «Фортуна нова». Львів: «Тріада плюс», 2010. 48 с.
10. ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 2. Спр. 3.
11. Маринович М. Митрополит Шептицький та його послання «О квестії соціальній». Збруч: URL: <https://zbruc.eu/node/38808>
12. Оксана Лотоцька. Роль греко-католицького духовенства у розвитку кооперації східної Галичини в 20–30-х роках XX століття. *Науковий журнал Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. Тернопіль. 2021.
13. ЦДІАК України. Ф. 358. Оп.1. Спр.106.
14. Оксана Пасіцька Менеджер Андрей Шептицький. URL: <https://zbruc.eu/node/82863>

Василь ЧИЖОВ

здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ У МІЖВОЄННИЙ І ВОЄННИЙ ПЕРІОДИ: МОРАЛЬНІ ВИКЛИКИ, ГУМАНІЗМ, ДОПОМОГА ПЕРЕСЛІДУВАНИМ

Постать митрополита Андрея Шептицького (1865–1944) займає особливе місце в історії України першої половини XX ст. У часи глибоких суспільних потрясінь, крахів імперій, світових воєн, становлення та розбудови тоталітарних режимів, він зберіг не лише духовне лідерство, а й високі